

TA'LIM TIZIMIDA KREATIV BOSHQARISH TEXNOLOGIYALARI

Abdulla Aymurzaev

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti Nukus filiali

Annotatsiya

Maqolada oliy tálím tizimida o'quv-tarbiya jarayonini kreativ yondashuv asosida boshqarishning innovatsion texnologiyalarini amaliyotda qo'llash, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash orqali raqobatbardosh mutaxassis-kadrlarlarni tayyorlash imkoniyatlarini kengaytirish masalalari yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Tálím, madaniyat, yoshlar, kreativlik, strategiya, jamiyat.

CREATIVE MANAGEMENT TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL SYSTEM

Abdulla Aymurzaev

Nukus branch of Uzbekistan State Institute of Arts and Culture

Abstract

The article highlights the issues of implementing innovative technologies of managing the educational process based on a creative approach in the higher education system, expanding the possibilities of training competitive specialists by using modern pedagogical technologies.

Keywords: Education, culture, youth, creativity, strategy, society.

Jahondagi oliy tálím o'quv-tarbiya jarayonini kreativ yondashuv asosida boshqarish asosida bo'lajak mutaxassislarning kasbiy-ijtimoiy tayyorgarligini rivojlantirish masalasi dolzarb vazifalardan biriga aylangan. Zamonaviy oliy tálím tizimini kreativ yondashuv asosida o'quv-tarbiya jarayonini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish va ularni innovatsion tizim asosida amaliyotga tadbiq etish talab etiladi. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev so'nggi yillarda barcha sohalar qatori oliy tálím tizimini sohasini isloh qilish, raqobatbardosh mutaxassis kadrlarni tayyorlashga, oliy tálím tizimga rivojlangan xorijiy mamlakatlar tajribasini tabiq

etishga alohida e'tibor qaratib boshladi. Oliy t'lim tizimidagi islohotlar 2017 yil 20 apreldagi "Oliy t'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Prezident Qarorida o'z ifodasini topgan. Qolaversa, "O'zbekiston Respublikasi oliy t'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasi"da ham oliy t'lim tizimini zamonaviy talablar asosida isloh qilishga alohida to'xtalib o'tilgan. Mazkur hujjatda "oliy t'lim bilan qamrov darajasini oshirish, xalqaro standartlar asosida yuqori malakali, kreativ va tizimli fikrlaydigan, mustaqil qaror qabul qila oladigan kadrlar tayyorlash, ularning intellektual qobiliyatlarini namoyon etishi va m'naviy barkamol shaxs sifatida shakllanishi uchun zarur shart-sharoit yaratish" strategik maqsad sifatida belgilangan. O'quv-tarbiya jarayonini yanada rivojlantirish va zamonaviy talablar asosida takomillashtirishga qaratilgan yuqoridagi hujjatlarning barchasida t'lim va tarbiya tizimiga yangiliklarni kiritish, kreativ g'oyalar asosida fikrlaydigan yoshlarni tarbiyalash, xorijiy tajribalarni o'zlashtirish, ijodiy yondashuvlarni qo'llabquvvatlash, t'lim turlari o'rtasidagi integratsiya jarayonlarini kuchaytirish bilan bog'liq umumiy jihatlar mavjud.

Hozirgi kunda Respublikamizda barcha sohalar qatorida oliy t'lim muassasalarida o'quv-tarbiya jarayoni takomillashtirish va raqobatbardosh kadrlar tayyorlashning sifat darajasini yaxshilash, xalqaro tajribalar asosida oliy malakali mutaxassislar tayyorlash uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish, har bir oliy t'lim muassasasini jahonning yetakchi ilmiy-t'lim muassasalari bilan yaqin hamkorlik aloqalari o'rnatishi, o'quv jarayoniga xalqaro t'lim standartlariga asoslangan ilg'or pedagogik texnologiyalar, o'quv dasturlari va o'quv-uslubiy materiallarini keng joriy qilish, talabalar, ilmiy-pedagog kadrlarni zamonaviy kasbiy bilimlari va kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirish, yoshlar auditoriyasi bilan ish olib borishda kreativ usullardan samarali foydalanish masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Oliy t'limda o'quv-tarbiya jarayonini kreativ yondashuv asosida boshqarish deganda, t'lim jarayoni sub'ektlararo munosabatlarda muloqotli maqsadlarga erishish uchun kasbiy masalalarni hal etishda ijodiy fikrlash orqali real, nostandart metodlarini namoyon qiluvchi ijobiy xatti-harakatlarni tavsiflovchi qobiliyat tushuniladi. Kreativlik kundalik professional faoliyatga ko'proq kiradi va nafaqat yakka tartibdagi korxonalarning, balki mamlakat iqtisodiyotining raqobatbardoshligini rivojlantirish uchun ham asos bo'lib xizmat qiladi.[1]

Kreativlik - shaxsning yaratuvchanlik, ijodkorlik xislatlarlari bilan bogʻliq koʻnikmalar majmui sifatida namoyon boʻladi. Kreativlik oʻz ichiga muammolarga nisbatan yuqori darajadagi sezgirlik, intiutsiya, natijalarni oldindan koʻra bilish, fantaziya, tadqiqotchilik va refleksiyaning qamrab oladi. Talabalarning ijodkorligi va kreativligi tafakkur va muloqot qilishlarida, hissiyot va tuygʻularida, turli faoliyat turlarida oʻz aksini topgan. Kreativlik shaxsni yaxlit holda yoki uning muayyan xususiyatlarini tavsiflaydi. Kreativlik iqtidorning muhim omili sifatida ham namoyon boʻladi. «Bugungi kunda kreativ mutaxassislarni shakllantirish zamonaviy jamiyat talim tizimining asosiy vazifalaridan biridir. Qoʻyilgan vazifaga faqatgina kreativ talim metodikasini maqsadli holda olib borish bilan erishish mumkin, bunda pedagogik jarayonning har birishtiropchisiga yangi bilimlarni tushuntirish, yaratish va undan samarali foydalanish uchun sharoit yaratishga imkon beradi. Aynan shuning uchun ham soʻnggi yillarda kreativ talimni kreativ rivojlanish shakli tadqiqotchi - pedagoglar tomonidan faol oʻrganilib kelinmoqda» [2, 5].

Xorijiy va mahalliy nashrlarning qiyosiy tahlili kreativlik qobiliyatni oʻrganishning falsafiy, psixologik va pedagogik nuqtai nazardan koʻp qirrali xususiyatlarini koʻrsatadi. Keltirilgan tahlillarning asosiy tushunchasi - «kreativlik» soʻzi mohiyatini falsafiy, psixologik va pedagogik nuqtai nazardan deb tahlil qilingan. Kreativlik tushunchasi Rey M.Simpson 1922 yilda «American Journal of Psychology» jurnalida amerikalik maktab va kollej oʻquvchilarini kreativ fikrlashini aniqlashga bagʻishlangan psixologik tadqiqot ishida bergan. A.X.Maslou kreativlikni 2 turga boʻladi: isteʼdodning kreativligi va shaxsning oʻz - oʻzini aktuallashtirish kreativligi. Shaxsning oʻz - oʻzini aktuallashtirish kreativligi shaxs bilan uzviy bogʻlanganligi sababli biz unga kundalik hayotda va kasbiy faoliyatning koʻp sohalarida duch kelishimiz mumkin. A.X.Maslou kreativlikda oʻz - oʻzini aktuallashtirishning ikki darajasini keltirib oʻtgan: birinchisi - «ixtiyorsiz kreativlik, bunda shaxs birdan aqliga kelish, ruhlaniish, qiyin kechinmalarga ega boʻladi», «ikkinchisi - ixtiyoriy, ogʻir mehnat bilan bogʻliq, uzluksiz talim, kamolotga intiluvchanlik» . A.X.Maslou kreativlikni inson tabiatining fundamental xarakteristikasi sifatida koʻradi, yaʼni barcha insonlardagi tugʻma qobiliyat, lekin hayoti davomida malum ijtimoiy toʻsiqlar natijasida yoʻqolib ketadi deb hisoblaydi.[3]

Oliy tálím o'quv-tarbiya jarayonini kreativ yondashuv asosida boshqarish bu shunday tizimki, bo'lajak mutaxassislarda kreativlikni rivojlantirishga xizmat qilib, pedagog-talaba, talaba-talaba yoki talaba va málum bir vositalar o'rtasidagi munosabatlarga yo'naltiriladi. Hozirgi vaqtda rivojlangan mamlakatlarda sanoat davri innovatsion rivojlanish davriga almashtirilmoqda, bunda bilim, yuqori texnologiyalar va yangi ishlanmalar asosiy rol o'ynaydi. Milliy innovatsion tizimlar yaratilmoqda, ularning maqsadi innovatsiyalarga asoslangan iqtisodiyotni qurishdir. Innovatsion jarayonlar iqtisodiyot, ijtimoiy soha, siyosat, tálím, fan, texnika, ishlab chiqarish, biznes va boshqa sohalarni qamrab oladi. Innovatsion jamiyatda uning rivojlanishida yangi g'oyalar va innovatsiyalar katta rol o'ynaydi. Rivojlanishning innovatsion bosqichida axborot va bilim ijodiy tafakkurning sub'ektiga aylanadi, ularning mahsuli katta ijtimoiy-iqtisodiy samaraga ega bo'lgan yangi g'oyalardir.[4.108]

Rivojlangan mamlakatlarda ijodkorlik doimiy amaliyot va raqobatdosh ustunlikning asosiy manbaiga aylanib bormoqda. Deyarli har qanday ishlab chiqarish sohasida ijodiy salohiyatga ega bo'lgan kishi yakunda g'alaba qozonadi. Talaba shaxsining mutaxassis sifatida kasbiy kamol topishi, rivojlanishi o'z mohiyatiga ko'ra tizimli ijodiy jarayon tarzida namoyon bo'ladi. Ijodkor shaxsning shakllanishi va rivojlanishi uning ichki va tashqi olami o'zgarishining o'zaro mos kelishi, ijtimoiy-iqtisodiy shart-sharoitlar hamda inson ontogenezi – tug'ilishidan boshlab to umrining oxiriga qadar uzluksizlik, vorisiylikni taqozo etadigan faoliyat mazmuniga bog'liq. O'quv-tarbiya jarayoniga kreativ yondashish mamlakatimizda tálímtarbiyaning innovatsion turi sifatida o'z mavqeini mustahkamlamoqda, uning asosiy yo'nalishi kreativ fikrlashni shakllantirish, kreativ qobiliyat va intellektual salohiyatni rivojlantirish, zamonaviy muammolarni hal qilishda yangi yondashuvlarni izlashdir. Bu qoidalar innovatsion oliy tálímni rivojlantirish milliy tálím tashabbusida o'z ifodasini topgan bo'lib, u ijodiy shaxsni rivojlantirish va uzluksiz ijodiy o'zo'zini rivojlantirish, o'z-o'zini takomillashtirishga qodir innovatorlarni yetishtirishni ustuvor vazifa sifatida belgilab beradi. "Oliy tálímda o'quv-tarbiya jarayonini kreativ yondashuv asosida boshqarish bo'lajak mutaxassislarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga, bilim va ko'nikmalarni shakllantirish salohiyatiga aylantirish orqali uning kasbiy ongida innovatsiyalarga bo'lgan munosabatni

mustahkamlashga qaratilgan. Bu talabalarni kreativ bilim olishga, o'z-o'zini yaratuvchisi va kelajagini yaratuvchisi bo'lishga undaydi" [5,26].

Rivojlanish muammolarini ko'rish va ularni hal qilish variantlarini loyihalash doirasini kengaytiradi. Oliy tálimda o'quv-tarbiya jarayonini kreativ yondashuv asosida boshqarishda eng keng qamrovli va samarali usul - bu haqiqiy kasbiy muammolarni hal qilish, aniq vaziyatlarni tahlil qilish, o'quv guruhining birgalikdagi faoliyati, mustaqil ishlash shaklida amalga oshiriladigan harakat bilan tavsiflanadi. O'quv-tarbiya jarayonini kreativ yondashuv asosida boshqarishda fanlarni tanlash, o'quv guruhlarini shakllantirish, tinglovchilar yoki talabalarining individual ish hajmi, salomatligini muhofaza qilish, shuningdek, amaliy tadbirlarning shakllari, soni va taqsimoti muhim hisoblanadi. Kreativ tálim-tarbiyada fanlarni tanlash, o'quv dasturini mustaqil tanlash yoki uni tanlashda ishtirok etish imkoniyati katta ahamiyatga ega. Majburiy fanlar majmuini qat'iy belgilab beruvchi davlat standartidagi tálim muassasasining buyruqi ham mavjud. Universitetlar erkin tanlash fanlarini o'qitishga o'tishi va istiqbolli muammolarni hal qilish uchun innovatorlarni tayyorlashi zamon talabidir. Kreativ oliy tálim ko'p va fanlararo tadqiqotchilarni tayyorlash uchun yangi turdagi tálimdir. Tálim guruhlarini shakllantirish kreativ tálimning muhim nuqtasidir.

Oliy tálimda o'quv-tarbiya jarayonini boshqarishda turli nazorat shakllari: yozma ish, test sinovlari, suhbatlar, imtihonlar, fanlararo tadqiqotlardan foydalanish talab etiladi. Talabalarining mustaqil ishlarini faollashtirish o'quv jarayonining kreativ darajasini oshirishning goyat muhim omilidir. U bir qator o'zaro bogliq vazifalarni bajarish oshirish orqali amalga oshiriladi: - talabalarining faolligini va bilish jarayoniga qiziqishini oshirish, o'rganish va ijodkorlikka shaxsiy qiziqish, yangi bilimlarni olish va mustaqil izlashga bo'lgan ehtiyojni shakllantirish, faollik va tashabbusning namoyon bo'lishini rag'batlantirish, barqaror ijobiy motivatsiyani shakllantirish, kognitiv, tadqiqot va ijodiy faoliyat uchun, ijodiy o'zini o'zi anglash va o'zini-o'zi takomillashtirishga bo'lgan ehtiyojni rivojlantirish, dalillar bazasini ishlab chiqishda mustaqillikka odatlantirish; - talabalarni kreativ faoliyatning barcha turlariga jalb qilish uchun shart-sharoit yaratish, bilimlarni amaliyotda qo'llash imkoniyatlarini yaratish, talabalarni ko'p tarmoqli tadqiqot va ilmiy ishlarga jalb qilish, fanlararo tadqiqot va ilmiy ishlarda tashabbus ko'rsatish uchun sharoit

yaratish va táminlash; – o'quvchilarning ijodiy tadqiqot jamoalarida o'zini-o'zi tashkil etish ko'nikmalari va mexanizmlarini rivojlantirish.

Birinchidan, amaliy tashkil etilgan bilimlar har bir o'quvchiga bilimlarning ahamiyatligini anglash, hayotda qayerda va nima uchun kerakligini tushunish va qanday hayotiy muammolarni bartaraf etishda yordam berishini tasavvur qilish imkoniyatini yaratadi.

Ikkinchidan, olingan bilimlar bilan real, amaliy hayot o'rtasida chuqur mazmunli aloqalarni o'rnatish.

Uchinchidan, kreativ faoliyatning optimallashtirish yo'llarini o'zlashtirish va mustahkamlash, qarama-qarshilik va ziddiyatlarni samarali hal qilish uchun ko'nikma va ko'nikmalarni singdirish, bu esa olingan bilimlarni turli va notanish vaziyatlarda qo'llash imkoniyatini beradi.

To'rtinchidan, talabalarning amaliy ko'nikma va malakalarni, shuningdek, aqliy hujum, boshqa ob'ektlar bilan assotsiativ aloqalarni o'rnatishga asoslangan ob'ektning yangi g'oyalari va xususiyatlarini izlash usuli kabi o'ziga xos evristik vositalar va usullarni egallashi.

Beshinchidan, o'quvchilarda monitoring va tahliliy tadqiqotlar asosida mas'uliyatli tanlash, mustaqil samarali qaror qabul qilish qobiliyatini shakllantirish. Eng yangi axborot texnologiyalari va texnik o'quv vositalarini qo'llash. Internetdan keng va samarali foydalanish. Masofaviy tálim tizimini joriy etish. Audio va video jihozlardan foydalanish. Onlayn kurslardan foydalanish va kompyuter interaktiv texnologiyalarining keng imkoniyatlari. Oliy tálimda o'quv-tarbiya jarayonini kreativ boshqarish innovatsion sinergiyani oshiradi.

Oliy tálim tizimida o'qituvchi nafaqat bilim berishi, balki u beradigan bilimni talabalar o'zlashtirib olishlari uchun ham harakat qilishi kerak. Bo'lajak mutaxassislarning kreativ qobiliyatini shakllantirish va rivojlantirish hamda innovatsiyalarni yaratish va muammo yechimini topishga yo'naltirish, faoliyat turlarini tahlil qilish kabilarni maqsad qilib olingani aynan oliy tálim o'quv-tarbiya jarayonini kreativ yondashuv asosida boshqarishga bo'lgan ehtiyojni talab qiladi. Kreativlik tálim jarayonini tashkillashtirishni o'zida mujassamlashtirib, kreativ tálim jarayonini qurish, tálim texnologiyalaridan ijodiy salohiyatni rivojlantirish, turli uslublar, bilim va ko'nikmalar muvozanatini rivojlantirish, tinglovchilarning tálim dasturlarini shakllantirishda faol ishtirok etishni o'z ichiga oladi.

Jahondagi globallashuv va tálimning integratsiyalashuvi jarayonlarida mutaxassislarning kreativ fikrlashga tayyorgarligini rivojlantirish masalasi dolzarb vazifalardan biri sifatida belgilanmoqda. Xususan, AQShning Garvard universitetida tashkil etilgan Career Services markazi tomonidan ish beruvchilar o'rtasida o'tkazilgan ijtimoiy so'rov natijalariga ko'ra ishtirokchilarning 74,8% qismi malakali mutaxassisning kasbiy kompetentligini belgilovchi muhim mezon sifatida kreativlik va nostandart tafakkur tarzi bilan bog'liq sifatlarni belgilagan. Singapurdagi Nan'yan texnologiya universiteti Biznes maktabida ham aynan shunga o'xshash so'rovnoma natijasida 62,5% ish beruvchilar bitiruvchining kreativlik sifatlarini muhim sifatlar qatoridagi uchlikka kiritishgan. Oliy tálim tizimida o'quv-tarbiya jarayonini kreativ yondashuv asosida boshqarish hamda talabalar kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan o'qitish dasturlarini va texnologiyalarini takomillashtirib borish, shuningdek talabalarning kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi zamonaviy axborot-metodik táminotni yaratish jarayon samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Закирова Ф.М., Позилова Ш.Х. Олий таълим муассасаси ўқитувчиларини қайта тайёрлаш ва малака ошириш курсларида креатив ўқитиш методикаси. Т.: Муҳаммад ал-Хоразмий номидаги Тошкент ахборот технологиялари университети, 2018, 9-бет
2. Pozilova Sh.X., Matkurbonova N.Sh. Assessing practical thinking of teachers for use in teacher education // Высшая школа (ISSN 2409-1677). Журнал.- Москва, 2017.- №10. С.61-62.
3. Maslow, A. The Farther Reaches of Human Nature NY: Viking, 1971. Harmondworth, Eng: Penguin Books, 1973. Contents.
4. Кувшинов С. В. Компьютерные сети и гуманитарные науки: исторический аспект Философские науки. - 2008. - №. 7. - С. 108-126.
5. Закирова Ф. М., Позилова Ш. Х. Креативное обучение на курсах повышения квалификации преподавателей информатики высших образовательных учреждений // Science for Education Today. 2018. Т. 8.-№. 3. С. 23-36.

